

“AXBOROT OLAMIDA MATEMATIK TAFAKKUR: MEDIADA UNING O’RNI”

*Qo‘qon Davlat Universiteti
Milliy g‘oya, huquq kafedrası kata
o‘qituvchisi (phd)*

Abdupattaev Hasanboy
*Qo‘qon Davlat Universiteti
Matematika yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Xayitmatova Xulkaroy Abdulatif qizi*

Annotatsiya: Maqolada media va matematika o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tahlil qilinib, matematikaning mediasavodxonlikdagi roli va ahamiyati yoritilgan. Media kontentini tushunish va tahlil qilishda statistik ma‘lumotlar, raqamlar va diagrammalarni mantiqan talqin qilish kabi matematik ko‘nikmalar muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, matematika yordamida axborotni tanqidiy baholash va manipulyatsiyalardan himoyalaniş imkoniyati oshadi, bu esa foydalanuvchilarda mediasavodxonlik darajasini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tayanch sozlar: mediasavodxonlik, matematika, internet, kontent, tanqidiy fikr, axborot, tahlil.

Abstract: The article analyzes the interrelation between media and mathematics, highlighting the role and significance of mathematics in media literacy. Mathematical skills, such as interpreting statistics, numbers, and diagrams logically, are essential for understanding and analyzing media content. Moreover, mathematics enables critical evaluation of information and protection against manipulation, thereby effectively enhancing users' media literacy.

Keywords: media literacy, mathematics, internet, content, critical thinking, information, analysis.

Аннотация: В статье анализируется взаимосвязь между медиа и математикой, подчеркивается роль и значение математики в медиаграмотности. Математические навыки, такие как логическая интерпретация статистических данных, чисел и диаграмм, являются ключевыми для понимания и анализа медиаконтента. Кроме того, математика позволяет критически оценивать информацию и защищаться от манипуляций, что способствует эффективному развитию медиаграмотности пользователей.

Ключевые слова: медиаграмотность, математика, интернет, контент, критическое мышление, информация, анализ.

Bugungi axborot asrida media inson hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, televizor va bosma nashrlar orqali har kuni

millionlab axborotlar tarqaladi. Bu axborotlarning aksariyatida turli sonlar, foizlar, statistik ma'lumotlar va grafiklar mavjud. Demak, zamonaviy inson faqat so'zlar bilan emas, balki raqamlar orqali berilgan ma'lumotni ham to'g'ri tushunish va tahlil qila olishni bilishi kerak.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, matematika mediasavodxonlikning ajralmas qismi hisoblanadi. Chunki media orqali tarqatilayotgan raqamli axborotni anglash, tahlil qilish va u orqali to'g'ri xulosa chiqarish — bu aynan matematik fikrlashning natijasidir. Matematika inson tafakkurini mantiqan o'ylashga, dalillarga asoslanishga, ishonchli manbalarni ajrata olishga o'rgatadi.

“Media” so'zi lotincha medium — “vosita” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, u axborot yetkazish vositalarini anglatadi. Hozirda media deganda nafaqat gazeta, jurnal, radio va televideniye, balki internet, bloglar, ijtimoiy tarmoqlar ham tushuniladi.

Mediasavodxonlik — bu media orqali tarqatilgan axborotni tahlil qila olish, uni baholay olish, to'g'ri xulosa chiqara olish hamda axborotni mas'uliyat bilan yaratish va tarqatish ko'nikmasidir.

Mediasavodxon shaxs:

1. ishonchli va yolg'on manbani ajrata oladi;
2. statistik ma'lumotlarga tanqidiy qaraydi;
3. vizual ma'lumotlarni (grafik, diagramma, jadval) tushunadi;
4. raqamli axborotni tahlil qilib, o'z fikrini asoslay oladi.

Bu esa shubhasiz matematika bilan chambarchas bog'liqdir, chunki matematika insonni tahliliy fikrlashga, dalillarga asoslanishga o'rgatadi.

Mediada matematikaning o'rni va ahamiyati

Har qanday media mahsulotida — yangilik, maqola, reklama, tahliliy ko'rsatuv yoki postda — ma'lumot raqamlar bilan ifodalanadi. Masalan, “aholining 60 foizi yangi qonunni qo'llab-quvvatladi” yoki “inflyatsiya darajasi 1,8 foizga oshdi” kabi ma'lumotlar har kuni e'lon qilinadi. Bunday raqamlarni to'g'ri talqin qila bilish uchun matematik savodxonlik zarur.

a) Statistik ma'lumotlarni tushunish

Ko'p hollarda media xabarlarida statistik ma'lumotlar noto'g'ri talqin qilinadi. Misol uchun, “1000 kishining 90 foizi natijadan qoniqdi” deyilsa, bu tadqiqotda ishtirok etganlar kimlar bo'lgani, tanlov qanday tuzilganini bilish muhim. Shunday tafsilotlarni aniqlash — bu tanqidiy fikrlash va matematik tahlilning natijasidir.

b) Soxta (feyk) yangiliklarni aniqlash

Ko'p hollarda feyk xabarlar noto'g'ri yoki manipulyativ raqamlarga asoslanadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda “kasallanish 300% oshdi” degan jumla paydo bo'lishi mumkin, lekin bu raqamning matematik ma'nosi yo'q — foiz 100 dan ortiq bo'lishi

uchun u nimalarni anglatayotganini aniqlash kerak. Matematik fikrlash shaxsga bunday soxta ma'lumotlarni aniqlash imkonini beradi.

c) Media kontent yaratishda matematikaning roli

Jurnalist, blogger yoki tahlilchi o'z materiali orqali auditoriyaga ta'sir ko'rsatadi. U o'z mavzusini asoslash uchun ko'pincha statistik tahlil, foiz, o'rtacha qiymat, grafiklar yoki diagrammalardan foydalanadi. Bu jarayonda matematika vosita sifatida xizmat qiladi — u xabarni ishonchli va aniq ifodalashga yordam beradi.

Matematika va tanqidiy fikrlash – mediasavodxonlik asosi

Mediasavodxonlikning markazida tanqidiy fikrlash turadi. Bu degani — har qanday axborotni ko'r-ko'rona qabul qilmasdan, uni tahlil qilish, savol berish va mantiqan tekshirish.

Matematika insonni aynan shunday fikrlashga o'rgatadi. Har bir masala isbotni, dalilni va mantiqiy xulosa chiqarishni talab qiladi. Media axborotiga nisbatan ham xuddi shunday yondashuv zarur:

Dalilni tekshirish: "Berilgan raqamlar ishonchli manbadanmi?"

Tahlil qilish: "Raqamlar nimalarni anglatadi? Ular nimani yashiradi yoki ko'rsatadi?"

Xulosa chiqarish: "Ushbu axborotdan qanday amaliy natijaga kelish mumkin?" Bunday yondashuv orqali inson manipulyatsiya, soxta raqamlar yoki bir tomonlama axborotdan himoyalanaadi.

Tanqidiy fikrlashga ega bo'lgan talabalar media axborotini tahlil qilishda matematik modellar, ehtimollar va statistik ma'lumotlardan foydalana oladilar. Masalan, ijtimoiy tadqiqotlarda so'rovnoma natijalarini tahlil qilishda dispersiya, o'rtacha arifmetik, median va moda kabi tushunchalar muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston sharoitida mediasavodxonlik va matematikaning integratsiyasi

O'zbekistonda so'nggi yillarda mediasavodxonlikni rivojlantirish masalasiga katta e'tibor berilmoqda. Xususan, Oliy ta'lim muassasalarida "**Axborot madaniyati**", "**Mediasavodxonlik asoslari**" kabi fanlar joriy etilgan.

Biroq ko'pchilik bu fanni faqat axborot manbalarini to'g'ri tanlash deb tushunadi. Aslida esa, mediasavodxonlik — matematik tahlilni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun oliy ta'limda, ayniqsa jurnalistika, iqtisod, pedagogika va ijtimoiy fanlar yo'nalishida o'qiyotgan talabalar uchun matematika asoslarini media tahlili bilan bog'lab o'qitish muhim.

Masalan: Talabalarga ommaviy axborot vositalarida keltirilgan statistik ma'lumotlarni tekshirish topshiriqlari berilishi mumkin;

Media tahlilida Excel, SPSS yoki Google Sheets kabi vositalardan foydalanish o'rgatiladi;

Jurnalistik maqolalarda statistik ma'lumotni to'g'ri taqdim etish usullari ko'rsatiladi. Bu yo'l bilan matematika nafaqat nazariy fan, balki amaliy va tahliliy qurol sifatida media sohasida o'z o'rnini topadi.

Media va matematikaning kelajagi

Sun'iy intellekt, raqamli tahlil, "big data" va algoritmlar asrida matematika mediasavodxonlikning yanada muhim tarkibiga aylanmoqda. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlardagi algoritmlar foydalanuvchilarning xatti-harakatlarini matematik modellar orqali tahlil qiladi. Shuning uchun har bir media iste'molchisi bu jarayonni tushunishi zarur.

Kelajakda mediasavodxon shaxs:

- raqamli tahlil natijalarini baholay oladi;
- algoritmik fikrlashga ega bo'ladi;
- raqamli ma'lumotlarni to'g'ri talqin qiladi;
- axborot oqimida mustaqil qaror qabul qila oladi.

Bu esa faqat matematik va mantiqiy tafakkur orqali mumkin.

Xulosa qilib aytganda, matematika mediasavodxonlikning poydevoridir. U insonni tahliliy fikrlashga, dalil va raqamlar asosida xulosa chiqarishga o'rgatadi. Media orqali berilayotgan axborotning ishonchliligini aniqlash, statistik ma'lumotlarni to'g'ri tushunish, manipulyativ xabarlarni farqlash — bularning barchasi matematik fikrlash natijasidir.

Zamonaviy jamiyatda har bir talaba va mutaxassis mediasavodxon bo'lishi kerak. Bu esa nafaqat media madaniyatini, balki matematik bilim va ko'nikmalarni ham talab qiladi. Shunday ekan, matematika va mediasavodxonlikni integratsiyalash — bilimli, tanqidiy fikrlovchi va axborot oqimida yo'qolmaydigan yangi avlodni shakllantirishning eng muhim yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3832-son qarori.
2. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris, 2011.
3. Karimov B., "Mediasavodxonlik asoslari", Toshkent, 2022
4. Nematova G., "Matematika va axborot madaniyati o'zaro bog'liqligi", Oliy ta'lim jurnali, 2023-yil.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi veb-sahifasi: www.edu.uz